

POSTANOWIENIE

31 lipca 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Dariusz Pawłyszcz

na posiedzeniu niejawnym 31 lipca 2024 r. w Warszawie

w sprawie z powództwa D. Z. i K. Z.

przeciwko Bank S.A. w W.

o ustalenie i zapłatę,

na skutek skargi kasacyjnej Bank S.A. w W.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 7 grudnia 2022 r., I ACa 751/22,

1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania;

**2. zasądza od Bank S.A. w W. na rzecz D. Z. i K. Z. po 2700
(dwa tysiące siedemset) zł kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 17 grudnia 2021 r., I C 636/21, Sąd Okręgowy w Szczecinie ustalił nieważność umowy kredytu na cele mieszkaniowe, indeksowanego do franka szwajcarskiego (CHF), zawartej 20 grudnia 2007 r. pomiędzy powodowymi kredytobiorcami a poprzednikiem prawnym pozwanego banku, oraz zasądził od banku na rzecz kredytobiorców 26 759,13 CHF z ustawowymi odsetkami tytułem zwrotu zapłaconych rat kredytu.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd drugiej instancji na skutek apelacji banku uchylił wyrok Sądu Okręgowego w części zasądzającej zwrot rat i umorzył w tym zakresie postępowanie ze względu na cofnięcia pozwu w tej części ze zrzeczeniem się roszczenia oraz oddalił apelację w pozostałym zakresie.

Sąd odwoławczy ocenił, że ze zgromadzonego materiału dowodowego nie wynika, aby którykolwiek z powodów w chwili zawierania umowy kredytowej prowadził działalność gospodarczą, a tym bardziej brak jest podstaw do przyjęcia, iż dokonanie spornej czynności miało służyć sfinansowaniu nabycia nieruchomości mającej służyć do prowadzenia powyższej działalności gospodarczej ewentualnie innej działalności zawodowej. Za odmiennym wnioskiem nie przemawia fakt, że w późniejszym okresie adres nabytej nieruchomości został wskazany jako adres prowadzenia działalności gospodarczej jednego z powodów w ewidencji działalności gospodarczej, co więcej taka działalność w tym miejscu nie była faktycznie wykonywana, a nieruchomość służyła zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych powodów. Brak jest też podstaw do negowania konsumenckiego charakteru umowy na tej podstawie, iż po kilkunastu latach od zawarcia umowy kredytu lokal mieszkalny nabyty ze środków uzyskanych przez powodów z tytułu kredytu zaczął być przez powodów wynajmowany, ponieważ nawet w świetle zasad logiki i doświadczenia życiowego nie jest uzasadnione wnioskowanie, że zawarcie umowy kredytu w 2007 roku miało służyć czerpaniu zysku z najmu lokalu w tak odległej perspektywie czasowej. Zatem powodowie zawierając sporną umowę kredytu działali jako konsumenci w rozumieniu art. 22¹ k.c.

Sąd Apelacyjny ocenił również, że zawarte w przedmiotowej umowie klauzule indeksacyjna i różnic kursowych kształtowały prawa i obowiązki konsumentów w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszały ich interesy (art. 385¹ § 1 k.c.), co prowadziło do uznania tych klauzul za niedozwolone. Abuzywność spornych postanowień umownych przejawiała się w tym, iż bank redagując postanowienia umowy przyznał sobie prawo do jednostronnego ustalania w walucie polskiej wysokości świadczenia stanowiącego przedmiot zobowiązania kredytobiorców poprzez wykorzystywanie wyznaczanych przez siebie kursów kupna i sprzedaży franka szwajcarskiego. Przy czym kredytobiorcy dokonywali wpłat na rzecz banku w tej walucie dopiero po dacie zawarcia aneksu do umowy kredytu, tj. po 20 lutego 2015 r. Zarówno klauzula różnic kursowych jak i indeksacyjna skutkują znaczącą nierównowagą praw i obowiązków stron umowy ze szkodą dla konsumentów. W odniesieniu do klauzuli indeksacyjnej sprzeczność z

dobrymi obyczajami wynika także stąd, że na kredytobiorców (ekonomicznie słabszą stroną umowy) nałożono w istocie nieograniczone ryzyko deprecjacji waluty polskiej w stosunku do waluty obcej użytej dla „denominacji” świadczenia. Klauzule dotyczące ryzyka wymiany walut określają główny przedmiot umowy kredytu, więc wyeliminowanie klauzul uznanych za abuzywne powoduje „upadek” całej umowy (art. 58 § 1 k.c.). Sąd Apelacyjny rozważył również prezentowany przez powodowych kredytobiorców interes i przyjął, że zgodne z ich interesem jako konsumentów w realiach sprawy jest stwierdzenie nieważności umowy kredytu w całości.

Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżący bank uzasadnił:

1) oczywistą zasadnością skargi kasacyjnej co do:

a) ustalenia nieważności umowy kredytu na podstawie art. 385¹ § 1 i 2 k.c. mimo związku umowy z działalnością gospodarczą jednego z kredytobiorców i niemieszkaniowy cel kredytu;

b) ustalenia nieważności umowy kredytu na podstawie art. 189 k.p.c., chociaż przepis ten może być podstawą ustalenia istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego, a nie umowy;

c) ustalenia nieważności umowy kredytu z powodu abuzywności niektórych postanowień umowy, a tym samym orzeczenie ponad żądanie ustalenia jej nieważności z mocy prawa;

d) uznania postanowień umowy za rażąco naruszające interesy konsumenta, chociaż były one w momencie zawierania umowy korzystne dla powodów z uwagi na bezpośrednie powiązanie ze znacznie korzystniejszym oprocentowaniem, umowa kredytu została indywidualnie uzgodniona, a kredytobiorcy mieli prawo do odstąpienia od niej przez 10 dni po jej podpisaniu oraz prawo zmiany w kredyty złotowy przez cały czas trwania umowy;

e) uznania za abuzywną klauzuli ryzyka walutowego, chociaż określa ona główny przedmiot świadczenia stron i została sformułowana w sposób jednoznaczny, co wyłącza ją z oceny w świetle art. 385¹ § 1 zdanie pierwsze k.c.;

f) uznania za abuzywne odesłania do tabel kursowych banku, chociaż prawo do ustalania kursów na potrzeby rozliczeń z kontrahentami banku wynika z Prawa bankowego, a zasady ustalania kursów były zgodne z rekomendacjami KNF;

2) występowaniem w sprawie istotnych zagadnień prawnych:

a) czy status konsumenta należy badać tylko na moment zawarcia umowy kredytu, bez jego późniejszego statusu jako osoby prowadzącej działalność gospodarczą lub zarobkowej czy inwestycyjną;

b) czy wystarczające jest zapytanie kredytobiorcy, czy jest świadomy skutków ustalenia nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z umowy kredytu, bez jednoczesnego zwrócenia uwagi na rodzaj i wysokość roszczeń pozwanego banku;

c) czy jeśli na mocy aneksu umożliwiającego spłatę zadłużenia bezpośrednio we frankach szwajcarskich strony wyeliminowały postanowienie kwestionowane treścią pozwu jako abuzywne, możliwe jest badanie i ewentualne stwierdzenie abuzywności takich postanowień umownych;

3) potrzebą wykładni:

a) art. 22¹ w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. co do tego, w jakich okolicznościach kredytobiorca posiada status konsumenta, w szczególności czy status konsumenta posiada każdy podmiot występujący w chwili zawarcia umowy w roli konsumenta;

b) art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez wyjaśnienie skutku stwierdzenia abuzywności uprawnienie banku do jednostronnego ustalania kursu franka szwajcarskiego, tj. czy abuzywna jest wówczas wyłącznie klauzula kursowa określająca sposób ustalenia wartości franka szwajcarskiego, czy również postanowienia dotyczące indeksacji kredytu, tj. klauzula kursowa jak i klauzula ryzyka walutowego stanowiąca;

c) art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez wyjaśnienie, czy jeśli na mocy aneksu umożliwiającego spłatę zadłużenia bezpośrednio w CHF strony dobrowolnie, w związku z wątpliwościami co do skuteczności postanowień umowy kredytu, wyeliminowały postanowienie kwestionowane treścią pozwu jako

abuzywne, możliwe jest badanie i ewentualne stwierdzenie abuzywności takich postanowień umownych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności należy rozważyć konsumencki status kredytobiorców. Na podstawie art. 382² k.c. dla stosowania art. 385¹ k.c. istotna jest chwila zawarcia umowy (uchwały w składzie 7 sędziów SN z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2, z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56). Nie istnieje przepis wyłączający umowę zawartą z konsumentem spod tej oceny, jeżeli już po zawarciu umowy kredytobiorca przeznaczył kredyt na działalność gospodarczą. Taka zmiana przeznaczenia kredytu może stanowić naruszenie umowy kredytu, lecz bank nie podniósł takiego zarzutu, a tym bardziej nie wywiódł z niego żadnego roszczenia. Nie pozbawia kredytobiorcy statusu konsumenta posiadany jednocześnie status przedsiębiorcy. Każda osoba fizyczna będąca przedsiębiorcą jest jednocześnie konsumentem i dla stosowania art. 385¹ k.c. istotne jest, czy umowa została zawarta poza zakresem działalności gospodarczej (zob. postanowienia SN z 3 kwietnia 2024 r., I CSK 2181/23, z 24 czerwca 2024 r. I CSK 664/23). Wniosek o przyjęcie skargi jest bezpodstawny w zakresie pkt 1a, 2a i 3a.

Kolejnym zagadnieniem jest prawo banku do ustalania tabel kursowych. Na podstawie 111 ust. 1 pkt 4 p.b. banki zobowiązane są do ogłaszania w miejscu wykonywania czynności stosowanych kursów walutowych. Kurs ten wiąże klientów banku przy dokonywaniu z bankiem czynności w okresie od ogłoszenia kursu do ogłoszenia nowego kursu. Podnosząc to uprawnienie skarżący bank pomija istotę problemu: czy można umową zbindować konsumenta kursami, które dopiero zostaną ogłoszone. Orzecznictwo w tej kwestii jednolicie uznaje takie zbindowanie przyszłym kursem za niedozwolone i podstawa z pkt 1f jest niezasadna.

Nawet przyjmując abuzywny charakter odesłania do tabeli kursowej banku, postanowienie o odesłaniu – jako współokreślające wysokość pozostałego do spłaty zadłużenia, czyli główne świadczenie kredytobiorcy – co do zasady nie podlega ocenie w świetle art. 385¹ § 1 k.c., lecz tylko pod warunkiem, że postanowienie to zostało sformułowane w sposób jednoznaczny. Utrwalona jest

rozszerzająca wykładnia tego warunku jako obejmującego nie tylko tekst warunku (jest jasne, co znaczy stosowanie kursu ogłoszonego przez bank), lecz mechanizm działania tego warunku. Okoliczność, że bank wyznaczał kursy zgodnie z rekomendacjami KNF, nie jest istotna. Aby odesłanie było dozwolone, w umowie musiałyby zostać zawarte szczegółowe zasady ustalania kursu tak, aby kredytobiorca sam mógł obliczyć ten kurs w danej chwili. Nie byłoby abuzywne także odwołanie się do kursów ustalanych przez podmioty zewnętrzne (np. NBP, inny bank centralny, agencję Reuters). Podstawa przyjęcia skargi z pkt 1e nie jest zasadna.

Skoro związanie kredytobiorców kursami walut, które bank będzie ogłaszał dopiero w przyszłości, na podstawie art. 385¹ § 1 k.c. nie wiąże kredytobiorców, należy rozważyć, czy w pozostałym zakresie umowa wiąże, zgodnie z art. 385¹ § 2 k.c. Uchwałą pełnego składu Izby Cywilnej SN z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, do rangi zasady prawnej podniesiono tezy, że:

1) w razie uznania, iż postanowienie umowy kredytu indeksowanego lub denominowanego odnoszące się do sposobu określania kursu waluty obcej stanowi niedozwolone postanowienie umowne i nie jest wiążące, w obowiązującym stanie prawnym nie można przyjąć, że miejsce tego postanowienia zajmuje inny sposób określenia kursu waluty obcej wynikający z przepisów prawa lub zwyczajów;

2) w razie niemożliwości ustalenia wiążącego strony kursu waluty obcej w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego umowa nie wiąże także w pozostałym zakresie.

Powyższe tezy, wiążąc w niniejszej sprawie (art. 88 u.s.n.), uniemożliwiają uznanie umowy stron za ważną, czyli przyjęcie skargi kasacyjnej w oparciu o podstawy przyjęcia do rozpoznania przytoczone wyżej w pkt 1d i 3b. Uchwała przesądza, że umowa kredytu indeksowanego przewidująca niedozwolony sposób określania kursu waluty obcej jest nieważna i nie ma znaczenia, czy Sąd drugiej instancji zasadnie zakwestionował także uczciwy charakter samej indeksacji (klauzuli ryzyka walutowego) i czy w chwili zawarcia umowa była korzystna dla kredytobiorców.

Skoro od chwili zawarcia umowa była nieważna, należy rozważyć, czy nie doszło do jej sanacji na skutek zawarcia aneksu uprawniającego kredytobiorców do spłaty reszty zadłużenia we frankach szwajcarskich, z pominięciem niewiążącego przelicznika spłat dokonywanych w złotych na CHF. Umowa nieważna w chwili jej zawarcia nie staje się ważną od początku na skutek zmian wprowadzonych później. Co najwyżej można uznać, że strony nieważnej umowy zawarły później nową ważną umowę i jednocześnie uregulowały swoje roszczenia wynikłe z nieważnego charakteru pierwotnej umowy. Taka czynność prawna musiałaby spełniać wymagania ugody określone w art. 917 k.c. Wówczas badaniu pod kątem ważności podlegałaby ugoda, a nie umowa kredytu, zgodnie uznania przez strony w ugodzie za niewiązącą. Ponadto, ze względu na szczególny charakter sankcji z art. 385¹ § 1 k.c. polegający na braku mocy wiążącej abuzywnych zapisów umowy tylko wobec konsumenta, kredytobiorca może uznać moc wiążącą tych zapisów mimo ich abuzywności i wówczas umowa uważana jest za ważną od początku (*ex tunc*). Jeżeli takie uznanie mocy wiążącej następuje w zamian za określone ustępstwo banku, także należy traktować je jako zawarcie ugody. Jednak Sąd drugiej instancji nie ustalił, aby treść aneksu zawierała uznanie mocy wiążącej spornych zapisów umowy. Przede wszystkim zarzuty banku nie zmierzają do uznania aneksu za ugodę w rozumieniu art. 917 k.c. i nie zarzucają naruszenia tego przepisu. Wniosek o przyjęcie skargi jest bezpodstawny w zakresie pkt 2c i 3c.

Kolejną podstawą wniosku (pkt 2b) jest nienależyte pouczenie kredytobiorców przez sąd o skutkach odmowy uznania spornych klauzul za wiążące, a tym samym odmowy sanowania umowy *ex tunc*, co ma stanowić naruszenie art. 6 ust. 1 Dyrektywy. Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania musi być oparty na przynajmniej jednym zarzucie kasacyjnym. Nie byłoby racjonalne przyjęcie skargi do rozpoznania tylko po to, aby podlegała ona oddaleniu ze względu na nieobjęcie zarzutami kasacyjnymi podstawy przyjęcia do rozpoznania. Skarżący zarzut nienależytego pouczenia przez sąd objął zarzutem naruszenia prawa materialnego, tj. art. 6 ust. 1 Dyrektywy w zw. z art. 47 Karty Praw Podstawowych i art. 385¹ § 1 i 2 k.c. Nienależyte pouczenie nie może być zarzutem naruszenia prawa materialnego niezależnie od tego, w jakim akcie

prawnym został ustanowiony obowiązek pouczenia. Ponadto dyrektywy UE, w przeciwieństwie do rozporządzeń nie obowiązują wprost, a jedynie nakładają na państwa członkowskie obowiązek takiego ukształtowania prawa krajowego, aby osiągnąć cel wskazany dyrektywą. Art. 6 ust. 1 Dyrektywy wprost wskazuje jako adresata tego przepisu ustawodawcę krajowego, a nie sądy i uczestników obrotu cywilnoprawnego. Zakres pouczeń udzielanych stronom regulują przepisy K.p.c., które należy interpretować, o ile nie prowadzi to do wykładni *contra legem*, zgodnie z Dyrektywą. Skarżący nieprawidłowo określił zarzut nieudzielenia pouczeń jako zarzut naruszenia prawa materialnego zamiast naruszenia przepisu postępowania. Wniosek o przyjęcie skargi jest bezpodstawny w zakresie pkt 2b.

Skarżący zasadnie podnosi (pkt 1b wniosku), że art. 189 k.p.c. może być podstawą ustalenia istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego, a nie umowy. Jeśli jednak w danej sprawie oczywistym jest, że celem powoda jest ustalenie nieistnienia stosunku prawnego nawiązanego przez zawarcie umowy i nie budzi wątpliwości, że tak będzie rozumiany wyrok ustalający nieważność umowy, to nie zachodzi naruszenie art. 189 k.p.c.

Art. 321 § 1 k.p.c. ustanawia związanie sądu zarówno żądaniem, jak i przedmiotem żądania. Sąd zgodnie z żądaniem powoda ustalił nieważność umowy. Przedmiotem żądania jest jego podstawa faktyczna, a nie prawna, czyli fakty powodujące powstanie dochodzonego roszczenia, a w przypadku spraw o ustalenie powodujące powstanie stosunku prawnego lub powodujące nieistnienie spornego stosunku (w ocenie powoda). Przedmiotem żądania ustalenia nieważności umowy były określone zapisy w tej umowie i Sąd odwoławczy orzekłby ponad żądanie, gdyby uwzględnił powództwo w oparciu o inne fakty, np. w oparciu o inne zapisy umowy, co nie miało miejsca. Rozważania prawne zawarte w pozwie są bez znaczenia dla określenia granic wyrokowania. Wniosek o przyjęcie skargi jest bezpodstawny w zakresie pkt 1c.

Biorąc powyższe pod uwagę Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁹ k.p.c. oddalił wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Na podstawie art. 98 k.p.c. powodowi przysługuje od skarżącego zwrot kosztów sporządzenia odpowiedzi na skargę kasacyjną w wysokości stawki

minimalnej określonej w stosowanym odpowiednio § 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Min. Sprawiedl. w sprawie opłat za czynności radców prawnych, tj. 5400 zł. Zgodnie z wnioskiem powodów Sąd podzielił te koszty na powodów, zamiast przyznania ich łącznie (do niepodzielnej ręki).

[SOP]

[ms]